

КИЇВСЬКИЙ УНІВЕРСИТЕТ ІМЕНІ БОРИСА ГРІНЧЕНКА
ФАКУЛЬТЕТ ОБРАЗОТВОРЧОГО МИСТЕЦТВА І ДИЗАЙНУ
КАФЕДРА ОБРАЗОТВОРЧОГО МИСТЕЦТВА

«ЗАТВЕРДЖУЮ»

Проректор
з науково-методичної та
навчальної роботи

Олексій ЖИЛЬЦОВ
2022 року

РОБОЧА ПРОГРАМА НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ

ТЕОРІЯ ТА ПРАКТИКА ОРНАМЕНТІВ

для здобувачів спеціальності 023 «Образотворче мистецтво,
декоративне мистецтво, реставрація»
освітнього рівня другого (магістерського)
освітньої програми 023.00.01 «Образотворче мистецтво»

Київ – 2022

КИЇВСЬКИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ІМЕНІ БОРИСА ГРІНЧЕНКА
Ідентифікаційний код 02136554
Начальник відділу
моніторингу якості освіти

Програма № 2493/22

Насенко
(підпис) (прізвище, ініціали)

«   »   20 22

Розробник: Коновалова Ольга Володимирівна, кандидат мистецтвознавства, доцент кафедри образотворчого мистецтва Факультету образотворчого мистецтва і дизайну Київського університету імені Бориса Грінченка

Викладач: Коновалова Ольга Володимирівна, кандидат мистецтвознавства, доцент кафедри образотворчого мистецтва Факультету образотворчого мистецтва і дизайну Київського університету імені Бориса Грінченка

Робочу програму розглянуто і затверджено на засіданні кафедри образотворчого мистецтва Факультету образотворчого мистецтва і дизайну Київського університету імені Бориса Грінченка

Протокол від № 2 від «17» серпня 2022 р.

Завідувач кафедри
образотворчого мистецтва Ольга ШКОЛЬНА

Робочу програму погоджено з гарантом освітньо-професійної програми 023.00.01 «Образотворче мистецтво»

«___» _____ 2022 р.

Гарант освітньо-професійної програми
023.00.01 «Образотворче мистецтво» Вероніка ЗАЙЦЕВА

Робочу програму перевірено
«___» _____ 2022 р.

Заступник декана
з науково-методичної та навчальної роботи Алла ТАРАННИК

Пролонговано:

На 20__/20__ н.р. _____ (підпис) _____ (ПІБ), «___» ___ 20__ р., протокол № ___

На 20__/20__ н.р. _____ (підпис) _____ (ПІБ), «___» ___ 20__ р., протокол № ___

На 20__/20__ н.р. _____ (підпис) _____ (ПІБ), «___» ___ 20__ р., протокол № ___

На 20__/20__ н.р. _____ (підпис) _____ (ПІБ), «___» ___ 20__ р., протокол № ___

1. Опис навчальної дисципліни

Найменування показників	Характеристики дисципліни за формами навчання	
	денна	заочна
Вид дисципліни	Вибіркова	
Мова викладання, навчання та оцінювання	українська	
Загальний обсяг кредитів / годин	5/150	
Курс	6	
Семестр	11	-
Кількість змістових модулів з розподілом:		-
Обсяг кредитів	5	-
Обсяг годин, в тому числі:	150	-
<i>Аудиторні</i>	40	-
<i>Модульний контроль</i>	10	-
<i>Семестровий контроль</i>		-
<i>Самостійна робота</i>	100	-
Форма семестрового контролю	Залік	-

2. Мета та завдання навчальної дисципліни

Мета дисципліни «Теорія та практика орнаментів» – формування системи знань про особливості походження та основні етапи розвитку орнаменту, його різновиди та структуру.

У процесі вивчення та засвоєння даної дисципліни передбачається комплексне вирішення завдань підготовки фахівців:

- засвоєння основних етапів розвитку орнаментальних стилів;
- формування творчого підходу до аналізу національного та світового корпусу орнаментальних пам'яток;
- придбання навичок побудови різних видів орнаменту.

У результаті вивчення навчальної дисципліни відповідно до освітньо-професійної програми спеціальності формуються загальні та фахові компетентності:

- ЗК 1. Здатність генерувати нові ідеї (креативність).
- ЗК 2. Вміння виявляти, ставити та розв'язувати проблеми.
- ЗК 3. Здатність спілкуватися з представниками інших професійних груп різного рівня (з експертами з інших галузей знань/видів економічної діяльності).
- ЗК 5. Здатність розробляти та керувати проектами.
- СК 1. Здатність переосмислювати базові знання, демонструвати розвинену творчу уяву, використовувати власну образно-асоціативну мову при створенні художнього образу.
- СК 2. Здатність трактувати формотворчі мистецькі засоби як відображення історичних, соціокультурних, економічних і технологічних етапів розвитку суспільства.
- СК 6. Здатність формувати мистецькі концепції на підставі проведення

дослідження тих чи інших аспектів художньої творчості.

- СК 8. Здатність до використання сучасних інформаційно-комунікативних технологій в контексті проведення мистецтвознавчих та реставраційних досліджень.
- СК 9. Здатність створювати затребуваний на художньому ринку суспільно значущий продукт образотворчого та/або декоративного мистецтва.

3. Результати навчання за дисципліною

Студент повинен знати:

- основні теоретичні положення, що стосуються природи, специфіки, структури орнаменту;
  - основні етапи історичного розвитку орнаменту;
  - характерні стильові риси орнаменту різних епох;
- вміти:**
- орієнтуватися у визначенні художніх стилів орнаментального мистецтва;
  - відтворювати орнаменти різних часів та народів згідно визначених тем програми;
  - використовувати зразки традиційних орнаментів народів світу при створенні сучасних орнаментів та при виконанні дипломних проектів.

Програмні результати навчання:

- РН 1. Визначати, аналізувати і пояснювати історичні, культурологічні, соціокультурні, художньо-естетичні аспекти розвитку світового та українського образотворчого і декоративного мистецтва.
- РН 2. Інтерпретувати та застосовувати семантичні, іконологічні, іконографічні, формально-образні і формально-стилістичні чинники образотворення.
- РН 3. Володіти інноваційними методами та технологіями роботи у відповідних матеріалах (за спеціалізаціями).
- РН 4. Представляти формотворчі мистецькі засоби як відображення історичних, соціокультурних, економічних і технологічних етапів розвитку суспільства.
- РН 10. Застосовувати у мистецькій та дослідницькій діяльності знання естетичних проблем образотворчого мистецтва, декоративного мистецтва, реставрації, основних принципів розвитку сучасного візуального мистецтва.
- РН 12. Представляти результати діяльності у науковому та професійному середовищі в Україні та у міжнародному професійному середовищі.
- РН 13. Вибудовувати якісну та розгалужену систему комунікацій, представляти результати діяльності у вітчизняному та зарубіжному науковому і професійному середовищі.

- РН 15. Планувати професійну діяльність у сфері образотворчого і декоративного мистецтва, реставрації відповідно до потреб і запитів суспільства та ринку.

4. Структура навчальної дисципліни

Тематичний план для денної форми навчання

Назва змістових модулів, тем	Усього	Розподіл годин між видами робіт					Самостійна
		Аудиторна:					
		Лекцій	Семінари	Практичні	Лабораторні	Індивідуальні	
Змістовий модуль I. Орнаментальна композиція як структура: теоретичні аспекти							
Тема 1. Основні терміни та визначення. Різновиди та класифікація орнаментів. Походження орнаменту.	9	2		-			7
Тема 2. Закони побудови орнаментальної композиції.	9	2		-			7
Модульний контроль	2						
Разом	20	4					14
Змістовий модуль II. Орнаментальні системи античності і східних цивілізацій							
Тема 3. Орнамент народів африканського континенту. Орнамент давнього світу. Давній Єгипет. Месоамерика. Антична Греція.	9	2		-			7
Тема 4. Орнамент країн Близького та Далекого Сходу. Арабо-мусульманський регіон, Індія, Китай, Японія.	11	2		2			7
Модульний контроль	2						
Разом	22	4		2			14
Змістовий модуль III. Розвиток орнаментальних систем європейського середньовіччя							
Тема 5. Орнамент романської доби. Кельтський орнамент.	9	2		-			7
Тема 6. Орнамент готичного стилю.	9	-		2			7
Тема 7. Орнамент доби Ренесансу.	9	2		-			7
Модульний контроль	2						
Разом	29	4		2			21
Змістовий модуль IV. Орнамент XVII-першої половини XIX століть							
Тема 8. Орнамент доби бароко.	11	2		2			7
Тема 9. Рокайльні мотиви в оздобленні й декорі.	9	2		-			7
Тема 10. Орнамент класицизму.	9	-		2			7
Модульний контроль	2						

Разом	31	4		4			21
Змістовий модуль V. Орнамент другої половини XIX -XX століть: національні традиції і сучасність							
Тема 11. Орнамент стилю модерн.	9	-		2			7
Тема 12. Особливості розвитку орнаменту України.	14	2		4			8
Тема 13. Національні традиції орнаментики Європи та Америки.	9	-		2			7
Тема 14. Провідні тенденції розвитку орнаменту XX ст. (авангард, ар деко)	14	2		4			8
Модульний контроль	2						
Разом	48	4		12			30
Підготовка та проходження контрольних заходів							
<i>Усього</i>	150	20		20			100

ЗМІСТОВИЙ МОДУЛЬ I. ОРНАМЕНТАЛЬНА КОМПОЗИЦІЯ ЯК СТРУКТУРА: ТЕОРЕТИЧНІ АСПЕКТИ

Тема 1. Основні терміни та визначення.

Різновиди, класифікація та походження орнаменту.

Лекція (2 год.) Поняття «декор», «орнамент», «мотив». Місце орнаменту в мистецтві народів світу. Орнамент як показник єдності стилю. Роль орнаменту у формуванні образу речі. Декоративна система: предмет, матеріал, колір, фактура, поєднання доцільності та краси. Функції орнаменту: прикладна (архітектонічна), декоративна (естетична), семантична.

Основні класифікаційні ознаки орнаменту: походження, призначення та зміст. Групи орнаментів: 1) За образотворчою характеристикою: рослинний, геометричний, анімалістичний, антропоморфний, епіграфічний (каліграфічний), фантастичний, астральний. 2) За стильовою приналежністю: античний, готичний, бароковий і т.д. 3) За національними ознаками: білоруський, український і т.д.

Походження орнаменту. Орнамент як інформаційна система. Універсальні орнаментальні мотиви. Семантика найдавніших знаків: шеврони, меандр, спіраль, ромб, квадрат, коло, хрест.

Література основна: 2, 6.

Література додаткова: 1, 2, 5.

Додаткові ресурси: 5

Тема 2. Закони побудови орнаментальної композиції

Лекція (2 год.). Головні композиційні закони: закон цілісності, закон масштабу, закон пропорційності, закон контрасту. Орнаментальна композиція має свій спектр контрастів:

a) контраст конструктивної ідеї (домінанти) мотиву;

- б) пластичний контраст мотиву: динаміка-статика, симетрія/асиметрія;
- в) контраст матеріалу (фактура, тон, колір);
- г) контраст засобів виразності: лінія-пляма, площинність-рельєфність, силует-ажурність.

Головні композиційні прийоми: метричність (монотонність), ритм (різна частота), симетрія, асиметрія, статика, динаміка. Види симетрії для основних орнаментальних композицій.

Композиційна побудова орнаменту. Три види побудови орнаменту: розетка, бордюр, сітчастий орнамент. Сітчастий орнамент – композиційний тип орнаменту, який будується не вздовж однієї осі, а в декількох, як мінімум в двох або в чотирьох, напрямках: по горизонталі, вертикалі і двом діагональним осях. Друга назва – рапорт (франц. *rapport* – «відповідь, відгук, повернення, відношення»). Рапорт орнаменту – частина площини з мотивом, що повторюється. Рапорт не передбачає замкненого формату, тому рапортний принцип природно виникає при декоруванні необмежених поверхонь: тканин, шпалер. Засоби художньої виразності в орнаменті колір, фактура, графічність, пластичність.

Література основна: 2, 3, 4.

Література додаткова: 3, 6.

Додаткові ресурси: 1,5

ЗМІСТОВНИЙ МОДУЛЬ II. ОРНАМЕНТАЛЬНІ СИСТЕМИ АНТИЧНОСТІ І СХІДНИХ ЦИВІЛІЗАЦІЙ

Тема 3. Орнамент народів африканського континенту. Орнамент давнього світу. Давній Єгипет. Месоамерика. Антична Греція.

Лекція (2 год.). Нефігуративні елементи наскельного живопису та мобільного мистецтва пізнього палеоліту. Строкатість культур Африки та виявлення характерних особливостей орнаментики. Пластика, колористика (натуральні барвники). Символіка.

Орнамент Давнього Єгипту. Символізм зображень. Тотемізм. Орнамент як візуальна модель міфологічної картини світу. Стилізація рослинних форм. Місце ієрогліфів у декорі. Стрічковий характер композиції. Пальмовидні, папірус- та лотосоподібні колони та їх інтерпретація в орнаментальних композиціях. Колористика, локальність і площинність орнаменту.

Орнамент майя (Месоамерика). Пластика ієрогліфів, скульптури та скульптурних рельєфів. Геометричний орнамент ткацтва. Особливості колористики.

Орнамент античної Греції. Формування оригінальних орнаментальних форм завдяки трансформації досвіду ранніх культур. Гармонійність та симетрія, варіативність. Меандр, пальмета, акант. Класичний античний стиль – аттичні червонофігурні вази. Деталі архітектури – кесони, тяги, архітектурні обломи.

Література основна: 2,3, 6.

Література додаткова: 1, 2, 5.

Додаткові ресурси: 1,3,5.

Тема 4. Орнамент країн Близького та Далекого Сходу. Арабо-мусульманський регіон, Індія, Китай, Японія.

Лекція (2 год.). Особливості світогляду арабо-мусульманської культури. Геометричний орнамент «гирих» (вузол). Рослинний орнамент «іслімі». Зв'язок з науковими відкриттями в царині математики. Створення абстрактних геометричних побудов. Арабески. Зв'язок орнаменту з писемністю. Використання канонізованих шрифтів: «куфічного» та «наسخ». Філософська складова орнаментальності. Мотиви: зооморфні, міфологічні, астральні, священне древо життя. Книжковий декор.

Орнамент Індії. Епоха Гуптів. Декоративні мотиви: геометричні, рослинні (гірлянди, гілочки), лотос, ірис, фантастичні мотиви. Домінування округлих, змієподібних ліній. Силуетний рисунок. Натуралізм та перевантаженість деталями. Килимовий характер композиції.

Орнаментальне мистецтво Китаю як єдність природного та упорядкованого. Зв'язок з релігійними культами. Символізм. Стилізація. Динамізм. Відчуття ритму: нюансування лінійних ритмів. Домінування теми природи – флори та фауни. Примхливість узору та орнаментальність трактування природи. Орнаментальні композиції на кераміці та ритуальних бронзових виробах.

Практичне заняття (2 год.). Орнамент Японії

Орнаменти Японії. Геометризм. Домінування природних мотивів. Асиметрія в декорі. Відчуття краси матеріалу, художній синтез, відсутність перспективи, контрастне співставлення декору та форми. Вплив на європейську культуру. Символіка орнаменту в текстилі (кімоно). Кераміка доби Едо (Токугава), титульна сторінка Сірануї-моногатарі, том 6, доба Едо (Токугава).

Завдання: Замалювати мотиви орнаментів Японії (за вибором здобувача):

1 – мотив з порцеляни стилю «аріта» (XVII-XVIII ст).

2 – два мотиви з кімоно (чоловічий і жіночий).

Література основна: 6.

Література додаткова: 1

Додаткові ресурси: 1,3,5.

ЗМІСТОВНИЙ МОДУЛЬ III. РОЗВИТОК ОРНАМЕНТАЛЬНИХ СИСТЕМ ЄВРОПЕЙСЬКОГО СЕРЕДНЬОВІЧЧЯ

Тема 5. Орнамент романської доби. Кельтський орнамент.

Лекція (2 год.). Романіка. Орнамент – основа візуальної культури. Неприйняття античної традиції. Стилістика романського декору. Основні стилізаційні елементи кельтського орнаменту. Геометричні мотиви, плетиво, розетки, стилізовані рослинні мотиви, птахи, тварини, фантастичні

істоти. Символіка. Різноманітність сюжетів. Риси народної культури. Мініатюри Біблії Мацієвського (Біблія Моргана чи Біблія Крестоносця 1240-1250-х рр.; Манеського Кодексу (Codex Manesse) 1305-1340 рр.; Абердинського bestiарію XIII – XV століть.

Кельтські вузли та орнаменти імітують плетіння кошиків, кіс, тканин. Мотив лабіринту – символічне відображення життєвого шляху. Кельтські лабіринти – символ безперервності і зв'язку всіх речей у всесвіті. Кельтські хрести найчастіше у своєму оформленні мають багато подібностей з лабіринтами. Найбільш ранні хрести були простими каменями хрестоподібної форми і знаходяться, в основному, в Ірландії. Класичні кельтські плетінки, що сприймаються як звичайна прикраса і окантовка складних орнаментів, символізують Шлях, земний і духовний.

Література основна: 6

Література додаткова: 1

Додаткові ресурси: 1,3,5.

Тема 6. Орнамент готичного стилю.

Практичне заняття (2 год.). Математична основа готичного орнаменту. Зміст орнаментальних мотивів. Синтез з архітектурою. Архітектурні деталі готики та їх використання в орнаменті (пінаклі, вімперги, краббї). Масверк: готичний декоративний каркасний орнамент з циркульною побудовою всіх елементів. Рослинні форми. Мотив аканту. Книжкова мініатюра як джерело дослідження орнаменту: брати Лїмбург. Сцена поховання Раймона Дїокре з Величного часослова герцога Беррійського (1410-1490); сцена Благовіщення з «Livre D'heures» XIV ст.; Ж. Фуке. Заглавна сторінка з рукопису «Le Debat ou Estrif de Vertu et fortune». Мініатюри Часослова маршала Бусїко (1410-1415).

Завдання: Замалювати мотиви готичного орнаменту:

- Мотив «риб'ячий пузир» – мотив ажурного віконного візерунку пізньої «пламенючої» готики (фрагмент мотиву в Соборі Св. Стефана, Відень).
- Масверк – (нім. креслярська робота) – готичний декоративний каркасний орнамент з циркульною побудовою всіх елементів
- Рослинний орнамент з Часослова Катерини Клевської, 1440 р.

Література основна: 6.

Література додаткова: 1.

Додаткові ресурси: 1,3,5.

Тема 7. Орнамент доби Ренесансу.

Лекція (2 год.). Основним змістом всього орнаменту Ренесансу було повне переосмислення, переробка римсько-грецьких традицій. У спадок від готичного стилю перейшло прагнення до декоративності; лінії, порівняно з римським орнаментом, стають більш пластичними. Ренесансний орнамент

об'єднав три основні стилі: римський, арабо-мусульманський і готичний. Римський був головним і визначав стилістику. Листя аканта перестали бути колючими, як в середньовіччі, їх стилізація набула більш природну форму.

Взаємодія зображального та орнаментального мистецтва в культурі ренесансу. Домінуючі мотиви – трансформація мотивів ова, пальметта, мушля, гротеск, лист аканту. Гротеск – складне поєднання сплетених стеблів і листя аканта, інших рослинних елементів з фігурами людей, тварин, амурів, німф, левових голів, маскаронів, тощо. Поява фігури путті та мотиву картуша. Текстильний орнамент, орнамент у декорі меблів, керамічному посуді.

Література основна: 6

Література додаткова: 1

Додаткові ресурси: 1,3,5.

ЗМІСТОВИЙ МОДУЛЬ IV. ОРНАМЕНТ XVII – ПЕРШОЇ ПОЛОВИНИ XIX СТ.

Тема 8. Орнамент доби бароко.

Лекція (2 год.) Синтез мистецтв як характерна риса доби. Особливості «великого стилю» Франції. Енергійність, контраст, напруга, динаміка, плинність криволінійних форм, пишна декоративність. Збереження рис римського декору. Симетрія. Мотив аканта, архітектурних деталей. Орнаментальні мотиви європейського фаянсу: Невер, Руан, Мустье, Дельфт – наслідування Сходу та створення самобутньої традиції.

Кнорпельверк – /нім. Knorpel – хрящ и Werk – робота/, орнамент, рисунок якого нагадує хрящ; стилізоване зображення маски, голови чудовиська.

Ормушль – /нім. Ohrmuschel/ – «вушна раковина» – Форма хрящового орнаменту у вигляді "S"-подібного завитка, сполучення гротеску, картуша і стрічкового переплетення (порівн. кнорпель, орнамент «вушна черепашка»). Розроблена фламандським архітектором і скульптором Корнеліусом Флорісом в епоху раннього бароко.

Практичне заняття (2 год.). Різновиди барокових мотивів.

Завдання: Замалювати мотиви орнаментів:

- Ормушль з Літньої резиденції Фрідріха Великого, Потсдам, 1745-1747;
- Кнорпельверк з графічних творів Arent van Bolten(1573-1633).

Література основна: 4, 6

Література додаткова: 1,3.

Додаткові ресурси: 1,2,5

Тема 9. Рокайльні мотиви в оздобленні й декорі.

Лекція (2 год.). Рококо (фр. rocaille – дроблений камінь, черепашка) – стиль, що виник у Франції у XVIII столітті. Характерні особливості стилю рококо: використання асиметричних динамічних форм; застосування білого і

золотого кольорів, використання блакитного, рожевого, жовтого і зеленого. Широке використання східних мотивів.

Основні характерні особливості орнаменту рококо:

- декоративна навантаженість і вишуканість.
- Граційний ритм та асиметричність.
- Криволінійні контури.
- Основні елементи – завиток (рокайль) і картуш у центрі композиції. Іноді композиції складаються з музичних інструментів і атрибутів. Демонстративна витонченість та екзотика. Шинуазрі. Формула рокайлю та процес його виникнення (мотив мушлі – картуш). Рокайльні арабески початку XVIII ст. Клода Одрана. Мотиви – фонтани, гроти, руїни. Тканини «bizarre», Франція, Англія; ескізи для тканин (Джеймс Леман, Джозеф Дендрідж).

Література основна: 4,6.

Література додаткова: 1.

Додаткові ресурси: 1,3,5

Тема 10. Орнамент класицизму.

Практичне заняття (2 год.). Класицизм Франції та етапи його розвитку: доба Пуссена XVII ст. та Просвітницький класицизм другої половини XVIII ст. во Франції. Вплив античності та традицій Відродження. Історико-соціальне підґрунтя формування орнаменту. Статика, рівновага, ясність форм.

Трансформація стилю класицизм в ампір. Засновники стилю – художники і декоратори Шарль Персьє і П'єр Фонтен. У 1799 р. майбутній імператор Наполеон запропонував їм створити новий стиль. 1813 р. видана праця «Подорож по Верхньому і Нижньому Єгипту» з гравюрами за малюнками барона Денона, як результат походу Наполеона до Єгипту.

Основні стилістичні ознаки стилю ампір (давньоєгипетські та римські мотиви, військова атрибутика). Основне завдання нового орнаменту – затвердження влади імперії. Ключові елементи орнаменту ампіру – грецькі та римські мотиви: плетенки, розетки, лаврові вінки, листяні мотиви, дуже популярний акант, пальметта, лотоси. Геометричні форми: кола, овали, квадрати, ромби, квадратні спіралі. Єгипетські мотиви.

Характерні риси орнаменту: помпезність, суворі симетричність, упорядкованість. Чітка конструкція орнаментів обов'язково вписувалася в кола, в квадрати, в смуги. Контрастність кольору на однотонному тлі. Фон яскравий, відсутність пастельних кольорів. Основна колористика: золото, глибокий синій і червоний пурпур (простежується аналогія з формою військових).

Особливості декору у виробках Дж. Веджвуда.

Характерний мотив – фасції, або лікторські зв'язки – пучки прутів із сокирою в середині, перев'язані ременем. У Стародавньому Римі символізували силу римського права, так як в більш давні часи пучки прутів і сокири використовувалися безпосередньо для покарання злочинців. У мистецтві

класицизму і ампіру зображення ликторських зв'язок стало декоративним елементом.

Завдання: Замалювати мотиви орнаментів:

- Стилю ампір (мотиви трону Наполеона, кераміки Веджвуда).
- Мотив аканту, фасції, мотив давнього Єгипту.

Література основна: 3,5

Література додаткова: 1.

Додаткові ресурси: 1,2,5.

ЗМІСТОВНИЙ МОДУЛЬ V. ОРНАМЕНТ ДРУГОЇ ПОЛОВИНИ XIX -XX СТОЛІТЬ: НАЦІОНАЛЬНІ ТРАДИЦІЇ І СУЧАСНІСТЬ

Тема 11. Орнамент стилю модерн.

Практичне заняття (2 год.). Соціокультурні засади формування стилю модерн. Вплив японського мистецтва. Головний принцип формотворення – стилізація природних форм. Мотив «удар біча». Зображальні мотиви (ірис, орхідеї, лілії, коріння рослин; змії, комахи). Ритм як основа художньої мови модерну. Колористика та символіка. Лінія в модерні. Східні мотиви.

Стиль школи Глазго в орнаменті. Ініціатором створення стилю вважають Чарльза Ренні Макінтоша. Глазго, як стиль сформувався під впливом стилю Віденського сецесіону (Wiener Secession) і японського мистецтва. Крім цього, в орнаментах стилю Глазго проступають кельтські мотиви. Чарльз Макінтош був затиєм фанатом робіт Обрі Бердслі (Aubrey Vincent Beardsley), що також вплинуло на його творчість. Загалом цей вид орнаменту за своєю стилістикою відноситься до модерну. Художники зуміли створити оригінальний стиль, заснований на строгих прямих лініях, який значно відрізнявся від примхливо вигнутого «удару біча» французького напрямку Ар Нуво.

Орнаментальні мотиви стилю модерн у художньому склі Л.-К. Тіффані, ювелірстві Р. Лаліка, шпалерному виробництві У. Морріса.

Завдання:

1- Замалювати мотиви орнаментів:

- 3 плакатів Чарльза Макінтоша (стиль Глазго);
- Мотив «удар хлиста» (цикламен) Германа Обріста;

2 – Ескізувати узагальнені пластичні лінії стилю модерн.

Література основна: 3,4.

Література додаткова: 1.

Додаткові ресурси: 1,3,4, 5.

Тема 12. Особливості розвитку орнаменту України.

Лекція (2 год.). Феномен українського мистецтва. Давнє мистецтво на території України: палеолітичне житло Межирича, святилище Кам'яна Могила поблизу Мелітополя; кераміка Трипільської культурно-історичної спільноти

доби енеоліту; Керносівський ідол (Дніпропетровська обл.) доби бронзи; артефакти скіфських курганів; мистецтво давніх слов'ян: Збруцький ідол.

Середньовічне мистецтво України IX – першої половини XVI ст.: собор Святої Софії в Києві, П'ятницька церква в Чернігові, Фрески Горянської ротонди (XIV – XV ст.).

Ренесанс на теренах України. Мистецтво України другої половини XVI – першої половини XVII ст. Площа Ринок у Львові, бастионні замки у Збаражі, Підгірцях. Розписи Святодухівської церкви у Потеличі (1620-1640). Народна ікона із зібрання музею в Радомишлі.

Мистецтво другої половини XVII – XVIII ст.: доба барокко на теренах України. Костел Домініканів (Львів), Андріївська церква (Київ), дерев'яний дев'ятидільний храм Новомосковську (Дніпропетровська обл.).

Історичний розвиток орнаменту на теренах України. Витоки орнаменту України. Неоліт-енеоліт. Трипілля. Доба заліза (скіфські мотиви). Орнамент Київської Русі. Вплив Сходу та Заходу. Своєрідність стилю та переробка привнесених елементів. Символіка язичництва та християнства в орнаментах. Мотив розетки та плетіння. Орнамент доби бароко. Головні композиційні прийоми та мотиви.

Особливості розвитку орнаменту протягом XIX-XX століть. Орнамент у народному декоративно-ужитковому мистецтві. Проблема співіснування міської та народної культури. Етно-регіональна характеристика орнаменту. Народний орнамент XVIII-XIX ст.: домінуючі мотиви, семантика, особливості композиції та колористики.

Практичне заняття (4 год.)

Завдання: Замалювати:

- мотиви орнаментів культури Трипілля-Кукутень (кераміка);
- мотиви скіфського орнаменту (ювелірство);
- мотиви орнаменту Київської Русі (монументальні розписи собору Св. Софії, Київ);
- рослинні мотиви (кераміка, килимарство);
- антропоморфні мотиви (вишивка, писанка).
- антропоморфні й фітоморфні мотиви орнаменту XIX ст. (вишивка).

Література основна: 1,3,4,5,6.

Література додаткова: 1,3,7.

Додаткові ресурси: 2,4.

Тема 13. Національні традиції орнаментики Європи та Америки.

Практичне заняття (2 год.) Португальська настінна плитка Азуле жу, або азулейжос. Традиційні португальські азулежу являють собою глиняну розписану плитку, в основному у формі квадрата, обпалену, глазуровану. Традиційний розмір азулежу – 14 см на 14 см. У давнину, щоб один колір не

перетікав в інший, на плитках прокреслювали канавки. Так само використовували техніку «Arista», плитки з ребрами. Класичний колір азулежу – синій і блакитний.

Національні традиції мексиканського орнаменту. Мотиви орнаментів: геометричні візерунки, складені з ромбів, трикутників, хрестів, зигзагів, сходинок пірамід. Найпоширеніші декоративні теми – зображення хризантем і черепів.

У Мексиці віддають перевагу яскравим, насиченим кольорам – ніякій пастелі і півтонів: чергування смужок синього, зеленого, помаранчевого, яскраво-рожевого, білого і чорного, як на традиційному мексиканському текстилі. Це можуть бути як суцільні площини кольору, так і розтяжки – від білого і чорного до насичених відтінків. Одне з найбільш характерних для мексиканської колористики колірних поєднань – соковитий ультрамарин з помаранчевим або теракотовим, крім того, типові пари: рожевий і помаранчевий, помаранчевий і зелений, синій і рожевий (бузковий). Найнаочніше мексиканські візерунки виражені в тексти, настінному розпису, а також в оформленні кераміки.

Завдання: Замалювати:

- мотив «азулежу»;
- палітру мексиканського орнаменту.

Література основна: 6.

Література додаткова: 1

Додаткові ресурси: 1,3,5.

Тема 14. Провідні тенденції розвитку орнаменту ХХ ст. (авангард, ар деко)

Лекція (2 год.). Модернізм та авангард. Естетика модернізму та її вплив на розвиток орнаменту новітнього часу. Криза суспільної свідомості, традиційної картини світу та її цінностей; переоцінка ролі особистості; втрата релігійності, нові засади у науці та філософії. Окреслення мистецтвом поля власної проблематики, звернення до вирішення низки суто художніх проблем. Програмні тези А. Лооса у статті «Орнамент і злочин». Роль БАУХАУЗу. Новітні матеріали та технології. Дизайн. Супрематизм і фарфор. Агітфарфор.

Ар деко (фр. art déco – декоративне мистецтво) – особлива течія декоративно-прикладного мистецтва, що зародилася на початку ХХ століття. Термін «ар деко» стався від назви виставки, що пройшла в Парижі у 1925 році.

Особливості стилю ар деко:

- використання екзотичних і дорогих матеріалів – слонової кістки, бронзи, перламутру, кокосу, шкіри акули, бамбука, шкіри крокодила, ящірок;
- поєднання металу і скла;
- перевага геометричних орнаментів і форм.
- екзотичні тварини і незвичні для європейців східні аксесуари і предмети одягу.

Синтез образу сучасності (кубізм, пароплави, літаки, автомобілі) та етнічних орнаментів (Африка, Давній Єгипет, Китай, Месоамерика). Використання найпростіших геометричних форм стало відображенням прагнення суспільства початку століття до технократичної цивілізації. Провідні мотиви – «блискавка», «сонце, що сходить». Особливості колористики.

Практичне заняття (4 год.).

Завдання: Замалювати мотиви орнаментів:

- Авангарду 10-20-х років, побудованих на засадах супрематизму і виробничого мистецтва (агітфарфор, тканини);
- Стилю ар деко (журнальна графіка Романа Тиротова);
- Провести компаративний аналіз орнаменту стилю ар нуво (стиль модерн) і ар деко. Виявити схожі й відмінні риси.

Література основна: 1,6.

Література додаткова: 1,4.

Додаткові ресурси: 1, 3,5.

6. Контроль навчальних досягнень

6.1. Система оцінювання навчальних досягнень студентів

Вид діяльності студента	Максимальна кількість балів за одиницю	Модуль I		Модуль II		Модуль III		Модуль IV		Модуль V	
		Кількість одиниць	Максимальна кількість балів	Кількість одиниць	Максимальна кількість балів	Кількість одиниць	Максимальна кількість балів	Кількість одиниць	Максимальна кількість балів	Кількість одиниць	Максимальна кількість балів
Відвідування лекцій	1	2	2	2	2	2	2	2	2	2	2
Відвідування семінарських занять	1	Не передбачено навчальним планом									
Відвідування практичних занять	1	-	-	1	1	1	1	2	2	6	6
Робота на семінарському занятті	10	Не передбачено навчальним планом									
Робота на практичному занятті	10	-	-	1	10	1	10	2	20	6	60
Лабораторна робота (в тому числі допуск, виконання, захист)	10	Не передбачено навчальним планом									
Виконання завдань для самостійної роботи	5	2	10	2	10	3	15	3	15	4	20
Виконання модульної роботи	25	1	25	1	25	1	25	1	25	1	25
Разом		-	37	-	48	-	53	-	64	-	113
Максимальна кількість балів:		315									
Розрахунок коефіцієнта:		$315 : 100 = 3,15$									

6.2. Завдання для самостійної роботи та критерії її оцінювання

Завдання самостійної роботи полягає у створенні одного ескіза (формат А5) до кожної теми, який відображає узагальнену структуру і характер пластики орнаменту зазначеної епохи чи стилю за поданими параметрами: бордюр/розетка/рапорт; симетрія/асиметрія; статика/динаміка; пластичність/геометричність.

№ з/п	Тема	Завдання
Модуль I. Орнаментальна композиція як структура: теоретичні аспекти		
1	Основні терміни та визначення. Різновиди та класифікація орнаментів. Походження орнаменту.	1. Замалювати зразки геометричних мотивів з печер Альтаміра, Ляско
2	Закони побудови орнаментальної композиції.	1. Замалювати три види побудови орнаменту: розетка, бордюр, сітчастий орнамент.
Модуль II. Орнаментальні системи античності і східних цивілізацій		
3	Орнамент народів африканського континенту. Орнамент давнього світу. Давній Єгипет. Месоамерика. Антична Греція.	1. Ескізувати узагальнені пластичні лінії орнаменту Давнього Єгипту і Месоамерики (майя)
4	Орнамент країн Близького та Далекого Сходу. Арабо-мусульманський регіон, Індія, Китай, Японія.	1. Ескізувати узагальнені пластичні лінії орнаменту Індії, Китаю, Японії.
Модуль III. Розвиток орнаментальних систем європейського середньовіччя		
5	Орнамент романської доби. Кельтський орнамент.	1. Ескізувати узагальнені пластичні лінії орнаменту романської доби.
6	Орнамент готичного стилю.	1. Ескізувати узагальнені пластичні лінії орнаменту готичного стилю.
7	Орнамент доби Ренесансу.	1. Ескізувати узагальнені пластичні лінії орнаменту доби Ренесансу.
Модуль IV. Орнамент XVII-першої половини XIX століть		
8	Орнамент доби бароко	1. Ескізувати узагальнені пластичні лінії орнаменту доби бароко.
9	Рокайльні мотиви в оздобленні й декорі.	1. Ескізувати узагальнені пластичні лінії орнаменту стилю рококо.
10	Орнамент класицизму.	1. Ескізувати узагальнені пластичні лінії орнаменту стилю ампір.

Модуль V. Орнамент другої половини XIX -XX століть: національні традиції і сучасність		
11	Орнамент стилю модерн	1. Ескізувати узагальнені пластичні лінії орнаменту стилю модерн
12	Особливості розвитку орнаменту України.	1. Ескізувати узагальнені пластичні лінії трипільського орнаменту.
13	Національні традиції орнаментики Європи та Америки	1. Ескізувати узагальнені пластичні лінії мексиканського орнаменту.
14	Провідні тенденції розвитку орнаменту XX ст. (авангард, ар деко)	1. Ескізувати узагальнені пластичні лінії орнаменту ар деко.

Критерії оцінювання: охайна подача, якісне виконання, підписи (назва артефакту чи його місцезнаходження, час створення) – 5 балів, неякісна подача (зім'ятий чи надірваний папір, тощо) при якісному виконанні й підписах – 4 бали; неякісна подача, неякісне виконання з підписами – 3 бали; неякісна подача, неякісне виконання без підписів – 2-1 бали.

6.3. *Форми проведення модульного контролю та критерії оцінювання.*

Модульний контроль проводиться у вигляді демонстрації ескізів орнаментів із стислим коментарем щодо характерних рис орнаментальних систем. Максимальний бал – 25 – виставляється за наявності усіх замальовок згідно тем курсу і змістовних відповідей.

6.4. *Форми проведення семестрового контролю та критерії оцінювання*

Семестровий контроль за навчальним планом відповідно до освітньо-професійної програми 023.00.01 «Образотворче мистецтво» передбачений у 11 семестрі у вигляді заліку, який виставляється, як сума балів за всі форми роботи протягом півріччя.

6.5. *Орієнтовний перелік питань для семестрового контролю*

Семестровий контроль навчальним планом відповідно до освітньо-професійної програми 023.00.01 «Образотворче мистецтво» передбачений у 11 семестрі у вигляді заліку, який виставляється, як сума балів за всі форми роботи протягом півріччя.

6.6. *Шкала відповідності оцінок*

Рейтингова оцінка	Оцінка за стобальною шкалою	Значення оцінки
A	90-100 балів	Відмінно – відмінний рівень знань (умінь) в межах обов'язкового матеріалу з можливими незначними недоліками.
B	82-89 балів	Дуже добре – достатньо високий рівень знань (умінь) в межах обов'язкового матеріалу без суттєвих (грубих) помилок.

C	75-81 балів	Добре – в цілому добрий рівень знань (умінь) з незначною кількістю помилок
D	69-74 балів	Задовільно – посередній рівень знань (умінь) із значною кількістю недоліків, достатній для подальшого навчання або професійної діяльності.
E	60-68 балів	Достатньо – мінімально можливий допустимий рівень знань (умінь)
FX	35-59 балів	Незадовільно з можливістю повторного складання – незадовільний рівень знань, з можливістю повторного перескладання за умови належного самостійного доопрацювання
F	1-34 балів	Незадовільно з обов'язковим повторним вивченням курсу – досить низький рівень знань (умінь), що вимагає повторного вивчення дисципліни

7. Навчально-методична картка дисципліни «ТЕОРІЯ ТА ПРАКТИКА ОРНАМЕНТІВ»

Модулі	Модуль I		Модуль II		Модуль III			Модуль IV			Модуль V		
Назва модуля	Орнаментальна композиція як структура: теоретичні аспекти		Орнаментальні системи античності і східних цивілізацій		Розвиток орнаментальних систем європейського середньовіччя			Орнамент XVII-першої половини XIX століть			Орнамент другої половини XIX -XX століть: національні традиції і сучасність		
Теми лекцій	Основні терміни та визначення. Різновиди та класифікація орнаментів. Походження орнаменту (відвідування – 1 бал)	Закони побудови орнаментальної композиції. (відвідування – 1 бал)	Орнамент народів африканського континенту. Орнамент давнього світу. Давній Єгипет. Месоамерика. Антична Греція. (відвідування – 1 бал)	Орнамент країн Близького та Далекого Сходу. Арабо-мусульманський регіон, Індія, Китай, Японія (відвідування – 1 бал)	Орнамент романської доби. Кельтський орнамент. (відвідування – 1 бал)		Орнамент доби Ренесансу (відвідування – 1 бал)	Орнамент доби бароко. (відвідування – 1 бал)	Рокайльні мотиви в оздобленні й декорі. (відвідування – 1 бал)		Особливості розвитку орнаменту України (відвідування – 1 бал)		Провідні тенденції розвитку орнаменту XX ст. (авангард, ар деко) (відвідування – 1 бал)
Теми практичних занять			Орнамент країн Близького та Далекого Сходу. (відвідування – 1 бал, 10 балів за роботу)	Орнамент готичного стилю (відвідування – 1 бал, 10 балів за роботу)			Орнамент доби бароко (відвідування – 1 бал, 10 балів за роботу)		Орнамент класицизму (відвідування – 1 бал, 10 балів за роботу)	Орнамент стилю модерн (відвідування – 1 бал, 10 балів за роботу)	Особливості розвитку орнаменту України (відвідування – 2 бали, 20 балів за роботу)	Національні традиції орнаментики Європи і Америки (відвідування – 1 бал, 10 балів за роботу)	Провідні тенденції розвитку орнаменту XX ст. (авангард, ар деко) (відвідування – 2 бали, 20 балів за роботу)
Самостійна робота	(5 балів)	(5 балів)	(5 балів)	(5 балів)	(5 балів)	(5 балів)	(5 балів)	(5 балів)	(5 балів)	(5 балів)	(5 балів)	(5 балів)	(5 балів)
Види поточного контролю	Модульна контрольна робота № 1 (25 балів)		Модульна контрольна робота № 2 (25 балів)		Модульна контрольна робота № 3 (25 балів)			Модульна контрольна робота № 4 (25 балів)			Модульна контрольна робота № 5 (25 балів)		
Кількість балів за модуль	37 балів		48 балів		53 бали			64 бали			113 балів		
Підсумковий рейтинговий бал	315 балів (коефіцієнт визначення успішності: 315 : 100 = 3,15)												

8. Рекомендовані джерела

Основна (базова):

1. Варивончик, А. В. Традиційна народна вишивка як складова українського одягу (XX ст.) [Текст] : навчальний посібник для студентів вищих навчальних закладів / А. В. Варивончик. – Київ : Київ. ун-т ім. Б. Грінченка, 2013. – 107 с. (Наявний в бібліотеці Університету в кількості 11 примірників).
2. Відейко М.Ю. Трипільська цивілізація. – К.: Наш час, 2008.
3. Гурська, А. С. Мова та граматика українського орнаменту [Текст] : навчально-методичний посібник для студентів вищих навчальних закладів / А. С. Гурська ; ред.: Н. Цісик, М. Ролько. – Київ : Альтернативи, 2003. – 144 с. (Наявний в бібліотеці Університету в кількості 3 примірників).
4. Коновалова, О. В. Антропоморфні мотиви української народної орнаментики : монографія. Київ : Київ ун – т ім. Б. Грінченка, 2015. – 156 с. (Наявний в бібліотеці Університету в кількості 4 примірників).
5. Сидорович, С. Й. Художня тканина західних областей УРСР [Текст] / С. Й. Сидорович ; Академія наук Української РСР, Музей етнографії та художнього промислу. – Київ : Наукова думка, 1979. – 153 с. (Наявний в бібліотеці Університету в кількості 1 примірника).
6. Селівачов, М. Лексикон української орнаментики (іконографія, номінація, стилістика, типологія) / М. Селівачов; Інститут мистецтвознавства, фольклористики та етнології ім. М. Рильського НАН України. – Київ : Редакція вісника "Ант", 2009. – 406 с. (Наявний в бібліотеці Університету в кількості 1 примірника).

Додаткова література:

1. Антонович Є. А. Декоративно-прикладне мистецтво / Є. А. Антонович, Р. В. Захарчук-Чугай, М. Є. Станкевич. – Львів : Світ, 1993.
2. Індило, О. О. Орнаментальні мотиви гончарних виробів трипільської культури та сучасної української вишивки : практичний матеріал (історія та етнографія) / О. О. Індило ; Районний відділ освіти Обухівської райдержадміністрації, Міська рада міста Українки. – Київ : ТОК, 2007. – 48 с. : іл. (Наявний в бібліотеці Університету в кількості 3 примірників).
3. Кара-Васильєва Тетяна. Українська сорочка : альбом / Т. В. Кара-Васильєва. – Київ : Томіріс, 1994. – 32 с. : кол. іл. ; 29 см. – (Таємниці чарівної нитки) (Наявний в бібліотеці Університету в кількості 41 примірника).
4. Кара-Васильєва Т., Чегусова З. Декоративне мистецтво України ХХ століття. – К.: Либідь, 2005.
5. Кульчицька А. Я. Орнамент трипільської культури і українська вишивка ХХ ст. [Текст] / А. Я. Кульчицька ; НАН України, Львів. наук. б-ка ім. В. Стефаника. – Л. : [б.в.], 1995. – 72 с.: іл.
6. Нікішенко Ю. І., Пустовалов С. Ж. Про походження орнаменту та ранні етапи його розвитку

http://ekmair.ukma.edu.ua/bitstream/handle/123456789/3581/Nikishenko_Pro_pokhodzhennia_ornamentu.pdf?sequence=1&isAllowed=y

7. Никорак О. І. Сучасні художні тканини Українських Карпат / АН УРСР. Львівське відділення Інституту мистецтвознавства, фольклору та етнографії ім. М. Т. Рильського. – Київ : Наукова думка, 1988. – 224 с. (Наявний в бібліотеці Університету в кількості 1 примірника).

9. Додаткові ресурси

1. Музей Вікторії та Альберта <https://www.vam.ac.uk/>
2. Музей Івана Гончара <https://honchar.org.ua/>
3. Музей декоративного мистецтва, Лувр, Париж
<http://www.lesartsdecoratifs.fr>
4. Національний музей українського народного декоративного мистецтва
<https://www.mundm.kiev.ua/>
5. Посилання на джерела по історії орнаменту
[https://ewikiuk.top/wiki/Ornament_\(art\)](https://ewikiuk.top/wiki/Ornament_(art))